

känner ett 10-tal musici, bland dem fyra av Krebs' egna söner, som finga sin musikaliska utbildning hos honom.

Förhållandena i pekuniärt hänseende voro till att börja med ganska dåliga, men efter 1763 blev genom hertigens beaktande av Krebs' skriftliga klagomål hans ekonomiska ställning förbättrad. Hans konst fick alltmera erkännande i allt vidare kretsar och 1768 blev han erbjuden en förmånlig anställning i Livland. Han avböjde dock; till stor del var väl orsaken därtill att han kände sig för gammal att byta vistelseort. Hans hälsa blev efter hand mindre god — synen började avtaga — och från 1776 uppehölls hans tjänst av en son, E. Chr. Traugott Krebs, som sedan även blev hans efterträdare. Fyra år senare, nyårsdagen 1780, »i sin ålders sextiosjunde år», slutade han sina dagar, aktad av sin samtid som »den störste organisten i Tyskland» (Burney), »vars kompositioner alla bära det stora geniets prägel och äro bundna vid konstens strängaste regler» (Meyner).

Om Krebs' kompositoriska livsverk ha ännu icke varken fullständiga eller fullt tillförlitliga forskningsresultat kunnat framläggas. Till synes har han företrädesvis ägnat sig åt orgel-(och klavér-)musiken, däremot mindre åt de vokala formerna och de verk av sådan art, som han skrev, äro också mindre betydande. Sonen Joh. Gottfried uttalar i ett brev, att fadern gjort endast få »Kirchenstücke» (d. v. s. kantater o. d.). En hel del saker, som förut trots vara av J. Ludw. Krebs, ha numera visat sig med största sannolikhet — i vissa fall alldeles säkert — vara av Krebs' söners alstring (främst ovannämnde Joh. Gottfried). Med säkerhet äkta anses bl. a. följande vokala kompositioner vara: en Mässa i F, ett Magnificat samt ett »Oratorium funebre», som Krebs skrev 1757 till drottning Maria Josephas av Polen död. — Av orgelkompositioner finnas i tryck: en ofullbordad »Gesamtausgabe» (Heinrichshofen), som innehåller även oäkta såväl som ej med säkerhet äkta verk, fem separata koralförspel (Körner), Fantasi och fuga (bearb. av Gottschalg), en konsertfuga (!) i G-dur (Kistner), Preludium och fuga i C-dur (utgiven av Amft & Kahnts förlag) samt en del andra separata kompositioner i olika samlingar.

Carl E. Rosenquist.

Mässa och mässkrud.

Kyrkohandbokens 1 kap. och Kyrkolagens 11 kap. 10 §.

I den nyligen utkomna boken om Axel Lutteman¹ finnes en skildring från en predikoresa, som han företog i Småland under april månad 1918. Vi få i resedagbokens form hans egna intryck. Resans förnämsta upplevelse synes ha varit ett besök i Urshult, där Lutteman höll skriftetal och predikade i högmässan. Det är underbart att läsa om gripenheten hos predikanten — och hos den talrika församlingen — och det ligger nästan något symboliskt i att mötet mellan Per Nymans och C. W. Widerströms gam-

¹ Ester Lutteman: Axel Lutteman. Stockholm 1933. II: s. 189.

malkyrkliga menighet och ungyrkrlighetens inspirerade företrädare sker i den fullständiga högmässans form, denna gudstjänst som i sig rymmer både evangelisk frimodighet och trohet mot Kyrkans tradition. Ett uttryck för denna trohet har Lutteman särskilt nämnt. Han skriver: »Kyrkoherde L. (från Almundsryd) och jag i mässkläder. Folk gråto, då de fingo se mässkläder och två präster för altaret.» Varken för predikanten eller församlingen torde skruden härvidlag ha varit något för gudstjänsten absolut oundgängligt men för båda har den varit en anledning till tacksam glädje icke bara som ett högtidsmoment utan också som ett vittnesbörd om samhörigheten mellan släktleden i Fädernas kyrka, här mellan den gamla och den unga kyrkligheten.

Man möter understundom en uppfattning, som vill göra gällande att den kultens och den kyrkliga konstens renässans, som vi nu stå mitt uppe i, leder sitt ursprung från ungyrkrorörelsen. Om det än måste hävdas, att detta intresse är äldre än ungyrkrorörelsen,² så är det likväl klart, att när denna strävan framträder hos de ungyrkrliga, kyrkosångsrörelsen eller hos någon annan riktning inom vår kyrka, det endast är ett legitimt anknytande till den kyrkliga traditionen hos oss. Invändningar ha icke saknats mot denna förnyade uppskattning av gudstjänstens yttre sidor, de ha framförallt kommit från fromhetsriktningar med utömkyrkliga anknytningar och från teologiskt håll, där man framförallt betonat den *protestantiska* mot traditionen negativa sidan av reformationen. I den allmänna diskussionen har frågan om mässkruden kommit att intaga en mycket stor plats.

Under det senaste året ha ett par inlägg i denna fråga gjorts från teologiskt håll. På grund av den något olika inställning de båda författarna intaga kunna deras inlägg vara förtjänta av en jämförelse och vad särskilt den ena uppsatsen beträffar också ett bemötande. Hovpredikanten D. Clemens Ähfeldt får i sin till Konungens 75-års dag utkomma bok³ även tillfälle att giva den svenska kyrkan en maning till större återhållsamhet i fråga om nyttjande av skrudar och anordnande av processioner vid biskops- och ärkebiskopsinviningar. Vi möta här ett eko från pressdiskussionen kring den dubbla biskopsvigningen i Upsala 1920. Av D:r Ähfeldts försäkran, att det ej är fråga om att taga bort »vackra vördnadsvärda traditioner», får man det intrycket att hans maning endast gäller det utvidgade bruket av kyrkoskruden vid mera solenna tillfällen, ej mot den direkt handboksföreskrivna användningen, ej heller mot dess bruk vid den allmänna gudstjänsten. En något annorlunda uppfattning möter oss i en uppsats av D. A. Gierow i »Kristendomen och vår tid».⁴ Hans inlägg bär titeln »Prästerligt skrudbärande» och tager sin utgångspunkt i den diskussion, som uppstod i pressen i samband med den nuvarande Ärkebiskopens första installationsförrättningar. Intressant är en jämförelse mellan den trilogi av auktoriteter, som av de båda författarna åberopas. De äro förutom Luther, ärkebiskop Eidemis herdabrev och slutligen »folkets röst» (hos Ähfeldt »en av den svenska riksdä-

² Se Rodhe: Svenska kyrkan omkr. sekelskiftet Uppsala 1930, s. 440 ff.

³ Cl. Ähfeldt: Kung Gustaf 75 år. Stockholm 1933. s. 128.

⁴ Kristendomen och vår tid. Lund 1932. s. 217—222.

gens mest framstående folkrepresentanter» och hos Gierow en uppsats av »en pigg och vaken flicka» »från den tid då mässkrud i Hälsingborg var ett okänt plagg»). Det efterföljande är ej avsett som ett inlägg i den debatt, som pågick, då D:r Gierows artikel publicerades, ej heller skola vi gå in på en värdering av det bruk, som göres i de båda inläggen av åberopade auktoriteter, beträffande folkrepresentantens och skolflickans vittnesbörd kan det dock vara skäl att understryka D:r Gierows ord, att folket bör uppfostras av kyrkan och ej tvärtom. Då D:r Ahfeldt gör sig till talesman för mera obestämda önsknings beträffande de stora liturgiska akternas yttre apparat och D:r Gierow i sin uppsats med all kraft visar, att det just är vid vignings- och installationsakterna skrud enligt handboken skall förekomma, kunna vi i det följande lämpligen hålla oss till den sistnämndes utredning, med så mycket större skäl, som det där förekommer en slutledning av mera allmänt kyrkligt intresse, den motiverar också att saken toges upp så pass långt efter det hans inlägg offentliggjordes. Det i uppsatsen som ej direkt berör mässskrudens ha vi i detta sammanhang ingen anledning att ingå på.

Efter att ha återgivit Luthers ställning till skruden (bl. a. också med det numera i vår kateketiska litteratur inkomna beskedet till prosten Buchholzer i Berlin) övergår författaren till en skildring av utvecklingen i här berörda avseende hos oss efter reformationen, varvid framställningen till dels bygger på Biskop Rodhes olika uppsatser i ämnet (framförallt »Den svenska prästräkten»⁵) utan att dock den viktiga frågan om uttrycket »vanlig skrud och prydnad» i Kyrkolagen 11 kap. § 10 toges upp till behandling. Här må för övrigt påpekas, att det gör ett något egendomligt intryck, när författaren, sedan han betygat, att Biskop Rodhe »synnerligen intressant och uttömmande behandlat den liturgiska dräktfrågan», längre fram i sin uppsats kort och gott förklarar, att »det är en tom och missvisande fras, att på detta sätt (genom användande av skruden) personen träder tillbaka för ämbetet». Biskop Rodhe skriver nämligen: »Alltjämt kan den (mässskrudens) framhäva det objektiva, låta prästen som individ träda tillbaka».⁶

Efter den historiska redogörelsen övergår D:r Gierow till den gällande Kyrkohandbokens föreskrift om mässskrudens bärande och konstaterar, att sådan endast finnes i kapitlen 11—14, och säger därtill: »Alltså: mässskrudens är, så vitt jag kan finna, officiellt kvar endast vid de nämnda kyrkliga invigningsakterna i ovan nämnd utsträckning. ... Mässskrud förutsattes av kyrkohandboken icke numera vid den allmänna gudstjänsten eller vid andra kyrkliga förrättningar än de ovan angivna invigningarna.» Det är till detta påstående vi vilja foga några anmärkningar. Sant är att Rodhe i samband med omnämmandet av prästkappans förvandling från ståndsdräkt till liturgisk dräkt — vilken förändring han daterar till mitten av 1700-talet — förklarar att mässskrudens från samma tid ej längre var obligatorisk vid gudstjänsten.⁷ Detta påstående får dock ingalunda tolkas så, som skulle skrudens från denna tid ej längre ha använts vid

⁵ Studier tillägnade Magnus Pfannestill. Lund 1933. s. 399—412.

⁶ Vår svenska högmässa. Uppsala 1924. s. 41.

⁷ Studier etc s. 407 jmf. Vår svenska högmässa a. s.

(nattwards)-mässan. Rodhe själv,⁹ och efter honom Brilioth,⁹ anför som typisk för seden för 100 år sedan, den skildring von Schubert giver av en svensk nattvardsgång.¹⁰ En teckning med samma innehåll möter oss i Bengt Nordenbergs tavla »Nattvardsgång i en (skånsk) lantkyrka» (från 1856). Mässkruden saknas ej i någöndera skildringen. Från det gångna seklets senare hälft möta vi ett ytterligare bevis på skrudens orubade ställning i gudstjänstlivet och dess resonans hos kyrkfolket. Vid 1873 års kyrkomöte motionerade Herr G. Kolmodin, representant för Visby stift, om avskaffande av »biskopsmössor, biskopskåpor och s. k. korkåpor», på grund av den alltför stora uppmärksamhet dessa dräkter ådrogo sig, då de användes, alltså något liknande de ovan anförda önskemål D:r Åhfeldt gjort sig till talesman för.¹¹ Av särskilt intresse är emellertid, vad motionären yttrar i fortsättningen: »Man skulle måhända kunna anmärka, det konsekvensen fordrat, att samma yrkande framställts med avseende på mess-skruden. Då likväl menigheterna öfver allt i vårt land äro så vana vid densamma, att dess bruk alls icke väcker någon distraherande uppmärksamhet, men dess plötsliga afskaffande deremot på många orter skulle kunna framkalla både undran och ogillande, så har jag ... icke ansett mig kunna förorda mess-skrudens afskaffande.» Det bruk av skruden, som här åsyftas, har, med all sannolikhet, framför allt samband med Handbokens 1 kapitel och icke med de i kap. 11—14 avhandlade akterna. Att mässdräktens bruk under förra seklet vid mera högtidliga tillfällen utsträcktes även till predikstolen är flerstädes omvittnat.¹² Men sedvänjan är en sak, något annat, och det är här huvudsaken, är frågan, huruvida frånvaron i gällande Kyrkohandboks 1 kapitel 2 moment av föreskrift om skrudens bärande vid (fullständig) högmässa, kan tolkas som en legal förändring av den sedan Laurentius Petri arkiepiskopat hos oss gällande evangeliska traditionen i detta stycke. Det kan synas så. Ty frågan om skrudens bärande hör hemma i handboken och ej i kyrkolagen, rent teoretiskt sett. Det är här fråga om hur gudstjänsten skall förrättas.¹³ Föreskrift om skrudens användning hör till mässans »rubriker». I den nya norska handboken har man också iakttagit detta.¹⁴ Följa vi däremot vår Kyrkohandboks utveckling genom tiderna framträder hela frågan i en något annorlunda belysning. Frånsett de allra senaste tilläggen fick Handboken sin nuvarande omfattning 1811. Då tillkommo bl. a. ritualen för kyrkoinvigning samt för vigningar av biskop och präst och installation av kyrkoherde. Tidigare hade man vid dessa akter fått hämta anvisningar från andra håll (Kyrkolagen, 1571 års Kyrkoordning o. a.). Det är föga märkligt att man i samband med dessa rituals inordnande i Handboken gav så noggranna anvisningar som möjligt, så även (i enlighet med äldre tradition)

⁹ Svenskt gudstjänstliv. Uppsala 1923. s. 170.

⁹ Nattvarden i evang. gudstjänstliv. Uppsala 1926. s. 456 ff.

¹⁰ v. Schubert: Sveriges kyrkoförfattning och läroverk. sv. öv. Lund 1825. s. 44.

¹¹ Bilaga till Allm. Kyrkomötets prot. motion n:r 28. 1873.

¹² Jmfr. denna tidskrift 1932 s. 93.

¹³ Se Rodhe: Kyrkolag och Kyrkohandbok. Lund 1911.

¹⁴ Severinsen: De rette Messeklæder. København 1924. s. 85.

beträffande skrudens användande. Ritualet för högmässan hade sedan 1614 sin plats i Handboken (1614 kap. III, 1693 kap. IV om Almenniligh Kyrkiotienst) men någon föreskrift om skrudens användande förekommer icke i samband därmed (i förordet gives blott en anvisning till de i 1571 års K. O. givna föreskrifterna). Att skrudens användande vid mässan under denna tid varit det normala torde väl numera av ingen förnekas, lika litet, som att Kyrkolagens föreskrift (11:10) »vanlig skrud och prydnad» åsyftar alba och casula, mässkjorta och mässhake. Skulle då den 1686 lagfästade traditionen ha mist sin legala karaktär innan 1811. Här kan vara skäl att påpeka en notis, som återfinnes i ett 1790 utkommet arbete innehållande kyrkorättsliga upplysningar.¹⁵ Det heter där under rubriken Mässekläder: »Brukas vid Communion, men ingen Präst må bruka dem på Kyrkogården wid Liks Begrafning... Synod. Act. 1737 § 6. Consist. Br. 13 jan. 1773.» Föreskriften om skrudens begagnande vid mässan är sålunda levande 1790. Den anförda notisen vittnar om att bruket av skruden understundom, möjligen av bekvämlighetsskäl, då jordfästning torde ha förrättats innan mässan, blivit utsträckt även utanför kyrkobyggnaden. Då ingenting inträffat som satt Kyrkolagen 11:10 ur kraft fanns det ingen anledning för 1811 års män att i strid med den föregående handbokstraditionen i det första kapitlet i den nya Handboken införa någon föreskrift om mässskruden. Dess bruk förutsattes. Att de skulle haft någon motvilja mot den framgår knappast av de omsorgsfulla bestämmelserna i de nytillkomna kapitlen.

Vad tiden efter 1811 beträffar kan anföras, att Rabenius i sin lärobok¹⁶ endast nämner mässdräkten i samband med kyrkornas skrud. I Rosenbergs handbok¹⁷ från seklets slut läsa vi: »Här må nämnas, att messhaken, som är prestens skrud vid nattvardsutdelning och vissa andra tillfällen, och är jämte messskjortan den "vanliga skrud", som omtalas i kyrkolagen kap. 11 § 10, likaledes härstammar...» Här möta vi både Kyrkolagens föreskrift och de i handboken (sedan 1811) intagna föreskrifterna (»vissa andra tillfällen»). I Nordisk Familjeboks 2 upplaga gives också vid behandlingen av »Mässskrud» hänvisning till ovan flera gånger anförda ställe i Kyrkolagen. Att den ovan omtalade motionen om biskopsskrudens avskaffande i Kyrkomötet behandlades som en handboksfråga och ej som en kyrkolagsfråga har i detta sammanhang icke någon betydelse, då det aldrig var fråga om mässskrudens avskaffande och biskopsskrudens användande helt var föreskrivet i Handboken. Det torde därför ännu vara något för tidigt att konstatera, att skrud ej längre är föreskrivet vid den (fullständiga) högmässan. Snarare torde man med hänsyn till den kungl. förordn. av 1861 kunna ifrågasätta om ej Kyrkolagens föreskrift, i trots av orden »efter förrättad predikan», gäller även för nattvardsgång utanför högmässan. På sina håll kan man få se prästen vid högmässa med nattvardsgång an-

¹⁵ Petr. Wetterberg: Sammandrag af Kongl. Förordn. m. m. uti Göteborgs stift. Göteborg 1790. Doc. D. Dick Helander, Lund, har välvilligt påvisat detta ställe.

¹⁶ Rabenius: Lärobok i svenska kyrkolagfarenheten. Örebro 1836. s. 299.

¹⁷ Rosenberg: Handbok i Sveriges kyrkorätt. Stockholm 1899. s. 187.

lägga skruden först efter predikan (jmf. ovan Rosenberg »nattvardsutdelning»). D:r Gierows slutord: »Där "skrudbärande" är föreskrivet, hör det också äga rum» få nog en något vidare räckvidd än vad han i sin uppsats velat göra gällande.

D:r Gierow lägger också till ett par ord, »till dess bestämmelsen tager slut». Vid dessa ord kommer osökt en liten episod, som Martensen berättar, i minnet. 1836 var den tyske teologen Marheineke i Köpenhamn vid reformationsjubileet och Martensen skriver, att han glädde sig mycket över den fullständiga lutherska traditionen i de danska gudstjänster, han bevistade, men också över de katolska reminiscenser, han fann och som han betraktade som historiska minnen på evangelisk grund, bl. a. biskopskåporna och mässkjortorna. Hans råd till sina danska vänner var, att de skulle bevara detta, för om det uppgavs, gick det sedan ej att få det tillbaka. Och, tillägger Martensen, häri hade han fövisso rätt.¹⁸ Kanske är det känslan för att också dessa yttre ting hava sitt berättigande och sin om än ringa uppgift att fylla i vårt gudstjänstliv, som gör att mången kyrkomenighet glädes, när den ser sin präst vara trogen sin kyrka också i detta stycke, och som kan framkalla glädjens tårar vid att åter få se fädernas skrud, där man kanske fruktat att bruket »tagit slut». Inför de aktuella kyrkoproblemen i Tyskland har det blivit sagt: »Den som tror på Evangelium vet, att Kyrkan varken lever av det hos henne, som är gammalt eller det som är nytt. Hon lever av det som är evigt.»¹⁹ Det gäller också beträffande här avhandlade fråga. Hellerström uttrycker saken så: »Tanken att liturgisk klädnad skulle vara nödvändig för en rätt gudstjänst, är främmande för evangelisk åskådning».²⁰ Men för alla dem, som oevangeliskt frukta skruden eller mera fråga efter främmande seder än svensk evangelisk tradition, kan det vara skäl att höra, vad Johannes Rudbeckius svarade, den gången man ville hava tysk gudstjänst i Säter, några gånger årligen, det var inflyttade tyskar det gällde. Saken beviljades men biskopen föreskrev, att första gången skulle kyrkoherden i St. Tuna förrätta mässan och »skal han haffua *mässeklädhe effter vårt sätt*».²¹

Harald Andersson (Lund).

¹⁸ Martensen: Af mit Levnet. Kjøbenhavn 1883. I s. 89. Anføres även hos Severinsen a. a. s. 83.

¹⁹ Lic. Schorlemmer i Die Hochkirche. München 1933. s. 158.

²⁰ Hellerström: Liturgik. Uppsala 1932. s. 47.

²¹ Kyrkohistorisk Arsskrift 1916. Uppsala 1917. s. 259. Här kan också förtjäna framhållas huru föga let är vittnesbörd om »vårt sätt» men väl om bristande kyrklig observans, då på den nya altarringen i Hälsingborgs S:ta Maria prästen i nattvardsscenen framstälts icke i skrud men i kappa och krage. (Jmf. Lunds stifts julfok 1932).